

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

מל' - 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 150 שבט ה'תשע"ז

העלון מוקדש לע"נ מנטה מרגלית בת רזולה ע"ה ע"י זרוק

פרשת בשלח

ה"קנס" לנחום שסירב לצאת ממצרים...

"ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם וגו'" (יג, יז)

סיפר מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל מעשה בעשיר אחד שהיה בור ועם הארץ אך היה אוהב תורה ולומדיה. לאדם זה היתה בת צדקת ומוכשרת ורצה להשיאה לבן תורה. כשבא הבחור המיועד לביתם, אמר העשיר, לא אתן לו את בתי לאשה עד שאבחן אותו בתורה תחילה, ואם יצליח במבחן יזכה לקחת את בתי לאשה.

אמר העשיר לבחור, יש לי קושיה עצומה במשניות במה מדליקין שאומרים בכל ערב שבת, ששם נאמר "אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן וכו' ולא באליה, ולא בחלב נחום", וקושייתי היא איזה חטא עשה נחום שלא מדליקים בחלב שלו?

הבחור השיב לו, אדוני הנכבד, טעות היא בידך, שאתה גורס "ולא בחלב נחום", אבל לפי האמת צריך לומר "ולא בחלב", ואחר כך לגרוס "נחום המדי אומר מדליקין" וכו'. אמר לו העשיר, רואה אני שאתה מתחמק כיון שאין לך תירוץ, ולכן אינך ראוי להיות חתני.

וכך עשה העשיר לבחורים רבים שהציעו לו בעבור בתו, אשר היו אמנם תלמידי חכמים ובעלי מידות טובות, אך לא עברו את מבחן "חלב נחום" של העשיר "הלמדן".

עד שיום אחד הגיע בחור פיקח ונבון, שלאחר ששמע מהבחורים הוקדמים על המבחן שעתיד להבחן אצל העשיר, אמר בלבו, אני בעזרת ה' אצליח לפרק את קושייתו "העצומה". ואכן, כשהעשיר הקשה לו את קושייתו השיב לו הבחור, דע לך שנחום אשם בכך שלא מדליקים בחלב שלו, כיון שכתוב בתורה "ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחום" [שבהברה אשכנזית המילים "נחום" ו"נחם" דומות זו לזו], כלומר שנחום לא רצה לצאת ממצרים יחד עם כל ישראל ולכן קנסו אותו שלא ידליקו מהחלב שלו...

כשמע העשיר תירוץ "גאוני" זה, אמר לו, אתה ראוי להיות חתני כיון שהנחת את דעתי, ותיצרת תירוץ אמיתי המתקבל על הלב...

החזון איש - מלכתחילה היו ישראל אמורים להיכנס לארץ ולצאת למדבר לקבל את התורה

"ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו', ויסב אלהים את העם דרך המדבר" (יג, יז-יח)

מדברי הכתוב משמע שלולא החשש שיראו העם מלחמה וישובו ממצרימה, היה הקב"ה מוליך אותם דרך פלשתים ולא דרך המדבר. והקשה החזון איש (סי' קכ"ה ס"ק י"א), שהרי כבר לפני כן נבחר הר סיני לנתינת התורה, וכפי שאמר ה' למשה (שמות ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה", ואם כן מלכתחילה היו ישראל אמורים לעבור דרך המדבר כדי לקבל את התורה. וכתב שיתכנו ב' ביאורים בדבר: א. שבאמת זהו הטעם שהר סיני נבחר לנתינת התורה, כי אם היו עוברים דרך ארץ פלשתים והיתה התורה ניתנת להם בארץ ישראל, יש חשש שיראו מלחמה וישובו ממצרימה. ב. או שהר סיני ראוי לנתינת התורה יותר מארץ ישראל, אלא שלולא

החשש שיראו מלחמה, היו הולכים דרך פלשתים ונכנסים לארץ ישראל, ואחר כך היו יוצאים למדבר כדי לקבל את התורה בהר סיני. אך כיון שיש חשש שיראו מלחמה וישובו, לכן הלכו דרך המדבר ולא נכנסו קודם לארץ ישראל. וסיים, שצריך עיון בדבר.

ומצאתי שדרשו במכילתא (יג, יז) "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא- קרוב יום מתן תורה שיעמדו בו ישראל לפני הר סיני". ולכאורה לפי זה כיצד יתבאר המשך הפסוק "כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו ממצרימה".

ועל כרחך לומר שכוונת המכילתא כפירוש השני שכתב החזו"א, שישראל צריכים לקבל את התורה בהר סיני ולא בארץ ישראל, אלא שאעפ"כ היו יכולים ללכת דרך פלשתים ולהיכנס לארץ ושוב לצאת להר סיני, אך כיון שיש חשש שיראו מלחמה לכן מלכתחילה הלכו דרך המדבר נולפי זה נסתר הפירוש הראשון, כי לפיו כיצד פירשו במכילתא ש"קרוב הוא" היינו יום מתן תורה בסיני, והרי לפירוש זה התורה היתה צריכה להינתן בארץ ישראל, ורק מפני חשש המלחמה ניתנה בסיני.

הידור מצוה כנגד הסוס שהוסיף פרעה במרכבתו...

"ויקח שש מאות רכב וגו', ושלישים על כולו" (יד, ז)

בירושלמי (כלאים פ"ח) דרשו "בראשונה לא היו אלא שתיים, דכתיב וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. עמד פרעה ועשה שלוש, דכתיב ושלישים על כולו". וביאר האור זרוע (הל' כלאים סי' רפ"ב) שמתחילה היה נהוג לרתום סוס אחד במרכבה, וכשיצא יוסף מלפני פרעה הנהיג לרתום ב' סוסים [וזהו שנאמר "מרכבת המשנה"], וכשרדף פרעה אחר ישראל הוסיף סוס שלישי כדי למהר לרדוף אחריהם.

ובספר קריינתא דאיגרתא (ח"ב עמ' רצ"ו) הביא הגר"י קניבסקי זצ"ל פירוש נפלא מספר בני יששכר, שהנה ידוע שחז"ל למדו (שבת קל"ג, ב) את הדין של הידור מצוה ממה שאמרו ישראל בקריעת הים "זה אלי ואנוהו". וידוע שהידור מצוה הוא עד שליש (ב"ק ט, ב). ומדוע דוקא שיעור זה? אלא שכאשר ראו ישראל שפרעה הידר והוסיף שליש לרעה, למדו קל וחומר שיש להוסיף שליש לטובה בהידור המצוות. ונקריינתא דאיגרתא הוסיף, שהגמ' במס' ב"ק (שם) נסתפקה האם הוא שליש מלבר או מלגו, ולהנ"ל נמצא שהוא שליש מלבר.

היכן נמצא היום פרעה ?

"לא נשאר בהם עד אחד" (יד, כח)

בדעת זקנים מבעלי התוספות כתבו "לא נשאר בהם עד אחד- אבל אחד נשאר והוא פרעה. והא דכתיב בספר תהלים אחד מהם לא נותר, היינו מכל עמו". ובמדרש (הובא בהדר זקנים עה"ת כאן) אמרו "בא גבריאל והחזיק את פרעה בתהום של ים חמישים יום, כנגד שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו. כמנין מ"י היה בתהום של ים".

ובילקוט שמעוני (שמות רמז קע"ז) אמרו, שכנגד שאמר "מי ה'" עשה תשובה ואמר "מי כמורך באלים ה'", מי כמורך נאדר בקודש", והצילו

מסעוד בן יוסף ומרים ז"ל ע"י אברהם רחל בת ג'זיל כמזנה חלפון ע"ה שמעון בן מוסא כורש ז"ל ע"י יששכר

חזוואטי בן משה וזארה ז"ל ע"י מאנע עפרה בת אילנה מנאע ע"ה אברהם בן חממה ז"ל ע"י קרואני

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאוה בת תאגיה ע"ה אהרן בן יחיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה צביה בת סרה ע"ה

הקב"ה מבין המתים והעמידו לספר כח גבורתו, והלך ומלך בנינה. וכששלח הקב"ה את יונה לנינה להינבא עליה להחריבה, שמע פרעה ועמד מעל כסאו וקרע את בגדיו ולבש שק ואפר.

ותב האלשיך, שפרעה היה בתוך המים כשאמר "מי כמוך באלים ה'", ולא היה יכול להוציא את התיבות כראוי, ולכן לא אמר "כמוך" בכ"ף דגושה אלא רפויה, כיון שכמעט נחנק.

ורבינו חיים פלטיאל (בשלח טו, יא) כתב "בשעה שאמרו ישראל שירה, שמע פרעה קולן כשהיה בים ונשא אצבעו לשמים ואמר, אני מאמין בך. ואז אמר לו גבריאאל, רשע, אתמול אמרת אני ה' ועכשיו אמרתי אני מאמין בך. מיד הניח שלשלאות של ברזל והורידו במצולות ים כדי שיכיר גבורתו של הקב"ה, ולאחר חמישים יום הוציאו מן הים והחזירו על כל אומה ולשון, והיה מודיע להם גבורתו של מקום. הכניסו על נינה וכשבא יונה הנביא ואמר עוד ארבעים יום ונינה נהפכת נודעו ועמד מכסאו ואמר אני יודע שאין אלהים בעולם אלא הקב"ה ועשו תשובה".

ובספר ירחמיאל' (עמ' 128) מבואר שהקב"ה צוה למיכאל גבריאאל ואוריאל ליטול את פרעה מהים ולהוליכו לנינה, ושם חי ת"ק שנה. **ובמדרש ייושע'** (עה"פ "מי כמוך") כתוב שפרעה עדיין חי בפתחה של גיהנום, ומוכיח את רשעי מלכי הגוים.

ובספר אדרת אליהו ויוסף חיים זצ"ל (פר' בא') כתב שזו הסיבה שפרעה הכביד את ליבו בכל המכות ומיין לשלוח את ישראל, היות וידע על פי חלום שהוא עצמו לא ימות. שכן מבואר **במדרש** (ילקוט שמעוני שמות רמז קס"ד) "בשנת מאה ושלושים לידת ישראל מצרים ופרעה חולם, והנה יושב על כסא מלכותו, וישא עיניו וירא זקן אחד עומד כנגדו ובידו מאזנים, ויקח האיש הזקן את המאזנים ויתלם לפני פרעה, ויקח כל זקני מצרים שריה וגדוליה ויאסרם ויתנם יחד בכף מאזנים האחת. ואחר כן לקח טלה אחד ויתנהו בכף מאזנים השנית, ויכריע הטלה את כולן. ויתמה פרעה מדוע יכריע הטלה את כולם. וייקץ פרעה, וישכם בבוקר ויקרא לעבדיו ויספר להם את החלום וייראו האנשים יראה גדולה. ויען אחד מסריסי המלך, אין זה כי אם רעה גדולה שתצמח למצרים, כי ילד יולד בישראל ויחריב כל ארץ מצרים".

ועל פי חלום זה הטיק פרעה שלא נשקפת לו סכנה, שהרי אותו זקן הניח במאזנים את כל זקני מצרים חוץ מפרעה עצמו שישב על כסא המלכות, וזה סימן שלא ילקה במכות. ולכן אמרו לו עבדיו (שמות י, ז) "עד מתי יהיה זה לנו למוקש", כלומר שטענו שלפרעה לא איכפת מהמכות כי לא יקרה לו כלום, אך להם המכות הם מוקש מות.

כל אחד מישראל הכין לעצמו תפילין ומזוזה ביום יציאת מצרים ועבר בזכותם את הים

י"המים להם חמה מימינם ומשמאלם" (יד, כט)

הנה דרשו חז"ל (בפסיקתא) "חמה כתיב חסר ו', שנתמלאו המלאכים חימה עליהם, לפי שהיה ביניהם עבודה זרה. ובזכות מה ניצולו, בזכות התורה והתפילין, שנאמר מימינם ומשמאלם, ימין זה תורה, שנאמר מימינו אש דת למו, שמאל זו תפילין, שנאמר והיה לאות על ידכה".

ולפי פשוטו היינו בזכות התורה ובזכות מצות תפילין שעתידיים לקבל בהר סיני, שהרי עדיין לא היו מניחים תפילין. וכן מבואר בדעת זקנים **מבעלי התוספות**, "חמה חסר כתיב, לפי שבתחילה נתמלא הים חמה עליהם, עד שבא גבריאאל ושםם כחומה בתוך הים, והיה מכריז על הים ואומר למים שבימינם, הזהרו בישראל שעתידין לקבל התורה שנתנה בימינו של הקב"ה. וחזר ואמר למים שבשמאלם, הזהרו בישראל שעתידין להניח תפילין בשמאלם". אלא שיש להבין מדוע דוקא מצות תפילין עמדה לזכות ישראל יותר מכל המצוות.

ואכן דעת **המהרי"ל דיסקין** שאין כוונת המדרש שישראל ניצלו בזכות מצות תפילין שעתידיים לקיים, אלא בזכות התפילין שהיו לכל אחד מהם כשעברו בים, וכפי שמובא בשמו **בסידור 'אוצר תפילות'** (בהושענות), וזו לשונו "ומתי התחילה מצות תפילין לנהוג בישראל? אמר הגאון רבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל **מברייסק**, שתכף לאחר שגמרו לאכול את פסחיהם ובשאר להם זמן רב עד יציאתם, אמר להם משה פרשת קדש על כל בכור והזוהירם מצות תפילין והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך, והם הלכו תכף ועשו להם תפילין מעורות הפסחים וגידיהם, ומאז והלאה היו הולכים מוכתרים בתפיליהן כל זמן מצותן".

המהרי"ל דיסקין הוכיח כדבריו ממה שנאמר בהושענות "בְּהוֹשַׁעַתָּ טְבוּעִים בְּצוֹל גְּזָרִים. יִקְרָךְ עַמָּם מַעֲבִירִים". כלומר שהיה קטרוג על ישראל מחמת פסל מיכה וכמעט שטבעו במצולות גורי הים, ומה שעמד להם הוא "יקרך", כלומר התפילין שנקראים "יקר" נכמו שדרשו (נגילה טו, ב) "ויקר אלו תפילין", שהיו עימם באותה שעה ובזכותם ניצלו משטף מים רבים. ומוכח שכבר בקריעת הים היו לישראל תפילין, וכדברי **המהרי"ל דיסקין** שעשו אותם בפסח כשהיו עוד במצרים. ולפי זה דברי המדרש שישראל ניצלו בזכות התפילין הם כפשוטן, שהיו עימם התפילין שעשו במצרים.

ודבר זה מובא אף **בספר מהרי"ל דיסקין על התורה** בפרשת קרח (עמ' עג'), שכל אחד מישראל לאחר שסיים לאכול את קרבן הפסח עשה לעצמו **תפילין ומזוזה**, והיתה עשייתם מותרת באותה שעה, כי בפסח מצרים לא נאסרו בעשיית מלאכה.

ולפי זה יתבאר דברי **המכילתא** "מימינם בזכות מזוזה, ומשמאלם בזכות תפילין", שאלו התפילין והמזוזה שעשו במצרים ועברו עימם את הים. וכן מוכח **במנורת המאור** (להר"י אלנקוה ח"ב עמ' 68) "ובזכות שהיו ישראל זריזין במזוזה ובתפילין כשהיו במצרים זכו לימלט מים סוף". [ותשואות חן חן לדידי הרה"ג שמוען ברונר שליט"א נר"נ בישיבת מאור התלמוד שהודיעני את דברי המהרי"ל הנ"ל].

ב. ולדברי **המהרי"ל דיסקין** נמצא שישראל הניחו תפילין לפני מתן תורה. ואחרונים רבים הקשו לדבריו, שבמצרים עדיין לא ניתנו לישראל כל ד' פרשיות התפילין, שכן פרשיות שמע והיה אם שמוע נאמרו רק במשנה תורה.

אך יש ליישב על פי מה שכתב **בחידושים המיוחסים לרשב"א על מסכת מנחות** (לד, א), שגם פרשיות שמע והיה אם שמוע נאמרו לישראל ביציאת מצרים, שהרי בפרשיות קדש והיה כי יביאך שנאמרו אז נצטוו "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך" וכיצד יקיימו זאת אם לא ניתנו להם כל הפרשיות, ועל כרחך שנאמרו להם כולן יחד. [אמנם ראוי לציין שדעת **הראב"ן** (ספר המנהיג הל' תפילין סי' קנו) שישראל לא קיימו מצות תפילין במדבר, עד שנאמרו להם שמע והיה אם שמוע].

בזכות השירה נתכפר למרים עוון גניבת דעת פרעה

"ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות" (טו, כ)

חז"ל דרשו (מדרש תהלים יח) "כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה בידוע שמוחלין לו עוונותיו, ונעשה כבירה חדשה. ישראל כשנעשה להם נס אמרו שירה, ונמחלו כל עונותיהם". וכתב **הכלי יקר** בשם **רבינו בחיי**, שלמדו כן מלשון "מחולות" שהוא על שם שנמחלו עוונותיהן.

ו**כתב השפתיה כהן** שע"י השירה נמחל למרים העוון שגנבה דעתו של פרעה, כשאמרה "כי לא כנשים נמצריות העבריות", וכן מה שגנבה דעתה של בת פרעה באומרה "האלך וקראתי לך אשה מינקת", שהיה לה לבטוח בה' ולומר "האלך וקראתי לך את אם הילד", ולגלות לה שזו אם הילד [וכתב, שיש מי שאומר שבעוון זה נהרג חור בנה], וכשאמרה שירה נמחל לה.

מדוע באו כל המכות לכמה דקות על ישראל?

"כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך" (טו, כו)

בספר דברי מרדכי לראש"ל רבי מרדכי אליהו כתב בשם **רבי עבדאללה סומך בעל הזבחי צדק**, שכל מכה ומכה שהיתה על מצרים גם ישראל הוכו בה למספר דקות, כדי שיעריכו עד כמה אוהב אותם הקב"ה, ועד כמה הוא נותן מכות חזקות וקשות למצרים שהעבידו אותם והתעמרו בהם. כי כל עוד שישראל לא יחושו את המכות על בשרם, לא יבינו באמת עד כמה המכות קשות ונוראות, ולשם כך הביא עליהם הקב"ה כל אחת מהמכות לזמן מועט, ולאחר מכן ריפא אותם. ועל כך הבטיח להם כאן "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", כלומר שאותם מכות שבאו על ישראל לזמן מועט במצרים ונתרפאו מהם לא יבואו עליהם יותר לעולם.

לע"נ שמעון בן דוד פיקל ז"ל ♦ מרים בת שרה פיקל ע"ה ♦ אדל בת רחל חמאוי ע"ה ♦ יהודה בן רבקה שמעוני ז"ל

חממה בת אהרון טעירי ע"ה
רחל בת חביבא מרקובר ע"ה
יחיא בן אברהם זהב ז"ל

ברכה בת אסתר ושמעה נהרי ע"ה
אליהו בן רחל חלפון ז"ל
מאיר בן גזרטיה יצחק ז"ל

יששכר בן מזל ורפאל בנגיב ז"ל
רחמים בן פרחא רוציס ז"ל
חיים בן אסתר עיאל ז"ל